

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

elfde jaargang, nummer 1
april 2002

SAMENSTELLING BESTUUR

P.M. Kraan, voorzitter
De Hietbrink 46
7824 XT Emmen
0591-622306

G. Waasdorp, secretaris
Westenesscherstraat 6
7811 AW Emmen
0591-617458

H. Jeurink, penningmeester
Laan v/h Kwekebos 229
7823 KE Emmen
0591-626728

G. H. J. Kolker
Havenstraat 87
7887 BM Erica
0591-302000

W. Visscher
Zijtak O. Z. 7
7833 AL Nieuw-Amsterdam
0591-551741

LIDMAATSCHAP

Het lidmaatschap bedraagt € 14,00 per jaar en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij voor 1 december van het lopende jaar schriftelijk is opgezegd bij de secretaris.

Men ontvangt enkele keren per jaar de Kroniek en men is welkom tijdens de lezingen, die regelmatig worden georganiseerd.

BANKRELATIE

Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe,
Laan v/h Kwekebos 229, 7823 KE Emmen

PUBLIC RELATIONS

M. Nicolai, Willinkplein 169, 7811 NA Emmen. Telefoon: 0591-617891

TIJDSCHRIFT

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe.

Redactie:

Minno Nicolai
Willinkplein 169
7811 NA Emmen
0591-617891

W. Visscher (eindredacteur)
Zijtak O. Z. 7
7833 AL Nieuw-Amsterdam
0591-551741

Gelieve eventuele kopij te zenden aan de eindredacteur, W. Visscher, Nieuw-Amsterdam.

INHOUD

Redactioneel :	1
Wim Visscher, Huize Cruys, huis van een tramcommissaris.	2
Gerard Waasdorp, Een droevige gebeurtenis.	8
Gerard Kolker, De bloedige twisten, die er aan de vaststelling van de oost en zuidoost grens van onze provincie voorafgingen.	10
Foppe ten Hoor, Een middagje museum.	13
Boekbesprekingen.	14
Gedicht	19

REDACTIONEEL

In dit eerste nummer van het jaar 2002 van de Kroniek weer een gevarieerd aanbod aan onderwerpen.

Allereerst onder de titel 'Huize Cruys, het huis van een tramcommissaris' een artikel over de Dedemsvaartse tram. Zo'n eeuw geleden deed de stoomtram in Zuidoost-Drenthe zijn entree. De tram uit dit verhaal verbond drie provincies. Een halve eeuw later was deze 'grensoverschrijdende' tram al weer geschiedenis geworden. En nu al weer een halve eeuw verder rest ons nog de nostalgie van het stoomtijdperk.

Gerard Waasdorp deed n.a.v. een melding uit de Emmer Courant van 1930 over een droevige gebeurtenis onderzoek in het archief van de gemeente Emmen naar de achtergronden van het verhaal. Lees de onverbloemde waarheid.

Een ander belangwekkend krantenartikel heeft Gerard Kolker voor ons opgediept uit de Asser Courant van 1933. Het gaat over de bloedige twisten die aan de vaststelling van de oost- en zuidoost grenzen van onze provincie zijn voorafgegaan. In dit nummer wordt het eerste deel geplaatst.

Sinds het 'weggefallen' zijn van de binnengrenzen van de Europese Unie levert een uitstapje naar onze oosterburen eigenlijk nauwelijks meer een 'buitenlandgevoel' op. Toch kan een bezoek nog verrassende gezichtspunten opleveren. Ten Hoor was op een regenachtige middag in het Duitse Lingen, waar hij tegen een museum aan liep. Hij ging er naar binnen en doet ons verslag van zijn impressies. Het verbeeldt de historie van een streek die verwant is aan onze eigen historie.

Die laatste heeft het afgelopen jaar veel belangstelling gekregen door het grote aantal boeken die er over de historie (of een deel er van) van Zuidoost Drenthe zijn verschenen. Een aantal van deze boeken worden besproken en van commentaar voorzien. Naar aanleiding van het thema van veel van die boeken, de geschiedenis van het veen, wordt deze kroniek afgesloten met een toepasselijk gedicht.

W.V.

HUIZE CRUYS,

Het huis van een tramcommissaris.

In de Kroniek van 2001 / 3 beschreef H.D.J. Krikke in zijn artikel 'Dedemsvaartsche Stoomtram in Zuidoost Drenthe anno 2001' een aantal overblijfselen 'sporen, bruggen en panden' uit het verleden van de tram. Hieronder volgt een beschrijving van een huis dat - hoewel geen (dienst)woning/eigendom van de trammaatschappij - toch een belangrijk gedeelte van de tramhistorie weerspiegelt.

Rio Berbice

Op een kadastrale legger uit 1880 komt ten name van de N.V Drentsche Landontginning Mij onder sectie H nr 212 (oud) de volgende aantekening voor: herenhuys, loods met huys. Het gaat hier om een van de buitenhuizen, die de vroegere eigenaren van het Amsterdamsche Veld in Nieuw Amsterdam aan het begin van het Dommerskanaal gebouwd hebben. Het betreft hier het huis (tegenwoordig genummerd) Dommersweg 12. In het huis vertoefden veelal de te Amsterdam wonende directieleden van de Drentsche Landontginning Mij als ze in hun Amsterdamsche Veld moesten zijn. Een van hen was de beherende vennoot Gregorius Cruys Czn en zijn familie. Het was in deze familiekring waar in 1852 de naam Nieuw Amsterdam voor de nieuwe veenkolonie in het Amsterdamsche Veld was gevonden. Voorvaders van mevr. Cruys uit Amsterdam hadden namelijk al een eeuw eerder (ca 1750) voor hun Zuidamerikaanse suikerkolonie aan de Rio Berbice de naam Nieuw Amsterdam bedacht. Die kolonie waren ze in de Franse tijd weer kwijtgeraakt aan de Engelsen. Het gebied heet sindsdien naar de overwinnaar Brits Guyana en de naam van het koloniale stadje

werd eveneens verengelt tot New Amsterdam. Een halve eeuw later, in 1852, stichtte bovengenoemde Gregorius Cruys samen met vijf andere Amsterdammers in 1852 een nederzetting in het door hen korte tijd daarvoor aangekochte veengebied Amsterdamsche Veld.

Dit was een goede aanleiding om deze nieuwe nederzetting, evenals eerder de bovengenoemde kolonie aan de Berbice, ook Nieuw Amsterdam te noemen. Dit jaar viert het huidige Tweelingdorp Nieuw Amsterdam/Veenoord haar honderdvijftigjarige bestaan. In 1894 bliken het huis en de loods aan het Dommerskanaal te zijn gesloopt.

Het nieuwe huis

In 1894 vond dus sloop plaats. Vermoedelijk was er een felle brand uitgebroken waardoor de woning ernstig was beschadigd. De Maatschappij liet vervolgens op hetzelfde perceel een geheel nieuw herenhuys bouwen. Al binnen een jaar, in 1895, verkocht zij dit huis aan haar directeur Gerhardus Hendricus van Senden te Amsterdam. Hij was gehuwd met Brigitta W.J.G. Cruys en was een schoonzoon van genoemde Gregorius Cruys. Het echtpaar Van Senden-Cruys verbleef tot aan 1902 regelmatig geruime perioden in het huis.

Dit laatste hing dan ook nauw samen met zijn functie als directeur van de N.V. Drentsche Landontginning Maatschappij. Hij was een groot voorvechter van goede verbindingen. Al in 1892 - hij verbleef toen nog in het oude, in 1894 afgebroken, huis - had hij geijverd voor de aanleg van een tramlijnverbinding van Nieuw Amsterdam naar Zwolle.

Hij had daartoe al zitting genomen in het comité ter doortrekking van de lijn van de Dedemsvaartsche Stoomtramweg Mij (D.S.M.) van Lutten (logement A.ten Kate) naar Coevorden. In dit comité zat ook de burgemeester van Coevorden Jan Willem van der Lely. Deze had nog tot aan zijn benoeming als burgemeester in 1887 als vervener te Nieuw Amsterdam gewoond. Aanvankelijk leken veel aandeelhouders van de trammaatschappij niet zo erg geporteerd voor een baanverlenging naar Zuidoost Drenthe. Zij zagen weinig soelaas in dit, door hen als arm ervaren, veengebied. Met name de patricische Dedemsvaartse vervener Paulus van der Elst was de woordvoerder van de bezwaarmakers. Maar na een rondleiding ter plaatse door genoemd commissielid Van der Lely kon hij gerustgesteld zijn.

De notulen meldden hierover namelijk dat 'het hem daar niet was tegengevallen'.

Amsterdams en Gronings grootkapitaal

Samen met een aantal van zijn Amsterdamse familieleden en relaties wist Van Senden met een bedrag van fl 20.000,- voor een belangrijk deel te nemen in het voor die baanverlenging benodigde kapitaal. Hieronder waren o.a ook de president-directeur van de Drentsche Landontginning Mij mr. S. A. Vening Meinesz (tevens burgemeester van Amsterdam) en zijn collega-groootaandeelhouder groot-aandeelhouder J. P. van Wickevoort Crommelin. Van Senden zelf ging toen ook als commissaris van

de D.S.M. fungeren. In mei 1899 was de (langs het Stieltjeskanaal lopende) tramlijn verlengd tot in het Amsterdamsche Veld. Al in augustus van datzelfde jaar was ook Nieuw Amsterdam in dit tramnet opgenomen. Ook de administrateur Lodewijk B.J. Dommers van de Dr. Landontg. Mij zou zich als commissaris van deze tram-maatschappij laten gelden. Directeur was ir. Arend Plomp. De baanverlenging van Coevorden naar Nieuw Amsterdam had nogal wat voeten in de aarde gehad. Men had aan de Provinciale Staten van Drenthe een subsidie gevraagd van f 150,- per km per jaar gedurende tien achtereenvolgende jaren. Hierbij was men uitgegaan van een tracé via Dalen.

Hoewel in de gevraagde subsidie werd toegestemd werd deze beslissing later teruggedraaid door Gedeputeerde Staten. Er werd besloten dat de subsidie niet mocht worden toegekend, terwijl bovendien de concessieaanvraag niet mocht worden gehonoreerd. Een lijn Coevorden-Dalen-Nieuw Amsterdam strookte volgens Gedeputeerde Staten niet met het algemeen belang. Dit was allemaal het gevolg van een door de gemeente Coevorden ingediend bezwaarschrift. Dit had te maken met de in die tijd reeds bestaande plannen een lokaal spoorwegnet in het oosten van Overijssel en Drenthe aan te leggen. Coevorden vreesde namelijk dat hiervan niets of weinig zou komen als de D.S.M tramlijn via Dalen zou worden aangelegd. De geplande treinspoorweg zou immers Dalen wel aandoen.

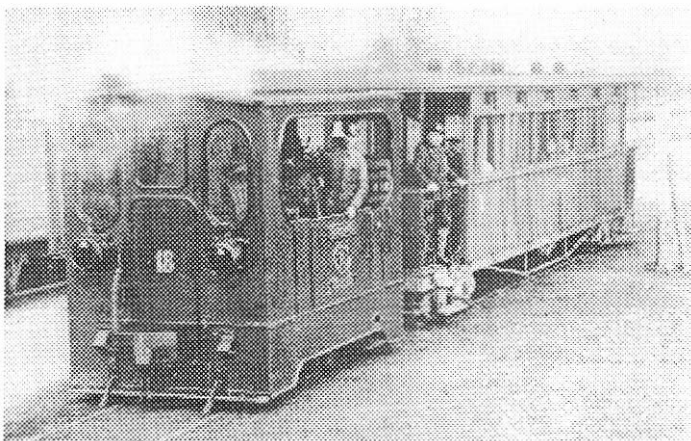
Door druk uit te oefenen op Gedeputeerde Staten wilde Coevorden de tramplannen dwarsbomen. Hierin is Coevorden geslaagd. De D.S.M. moest nu een andere route nemen en zij legde het tracé aan door de 'rimboe' langs het Stieltjeskanaal. De Groningse groot-(aardappelmeel)industriël Jan Evert Scholten, directeur van de Maatschappij Klazienaveen, was als aandeelhouder en mededirecteur van

de Stieltjeskanaal Maatschappij goed op de hoogte met de plannen van de Dedemsvaartse Stoomtram Mij. In verband met een snellere afvoer van de balen turfstrooisel van zijn turfstrooiselfabriek wilde hij het baanvak van de tram doortrekken naar Klazienaveen. Hij had daartoe aan de tramdirectie het alleenrecht op dit vervoer aangeboden. Vanaf de productie van turfstrooisel door Scholten te Klazienaveen had de afvoer van de strooiselbalen per schip langs het Stieltjeskanaal en verder langs de Dedemsvaart naar de laadplaats plaatsgevonden. Tot dan toe lag bij de D.S.M. het accent vooral nog op het vervoer van personen. Dit voorstel kreeg bij directie en de meeste aandeelhouders van de trammaatschappij veel bijval.

De loc 'Klazienaveen'

Na de opening van de tramlijn te Erica in 1902 - dit jaar dus precies een eeuw geleden - deed vervolgens in 1904 de tram met de gloednieuwe loc nummer 18 - met de toepasselijke naam 'Klazienaveen' - haar feestelijke intocht in Klazienaveen. Na de opening van deze lijn Erica-Klazienaveen volgde in 1907 de lijn naar Emmer Compascuum. Aan het einde van dat jaar volgde het sluitstuk tot Ter Apel.

*Loc. 18, 'Klazienaveen' van de Dedemsvaartsche Stoomtramweg
(collectie G.H. Varwijk)*

De trammaatschappij had in verband met de te verwachten grote afvoer van balen turfstrooisel het aantal speciaal voor dit doel vervaardigde zogenoemde 'rongenwagens' vergroot van 11 naar 33. Tot aan 1905 zou Van Senden als commissaris aan de D.S.M. verbonden blijven. De laatste jaren zou hij echter meer 'op afstand' gaan besturen. Hij was toen definitief in Baarn gaan wonen en de reisafstand naar Nieuw Amsterdam werd hem te bezwaarlijk. In 1909 overleed Van Senden in zijn woonplaats Baarn.

*Opening traject Klazienaveen-Ter Apel ; D.S.M. in 1907.
Zittend midden: Burgem. Van der Lely (Coevorden) Links van hem: burgem. Wijt van Avereest: J.W. v.d. Sluis, chef Mij. Klazienaveen. J.Linzel, architect. Rechts van Lely, G.van Asselt, dir. Van de Trammij. Staand geheel rechts, veenbaas J.Hulst van de Mij. Klazienaveen (collectie J.H.Th. Hoogers)*

Zijn weduwe mevr. Van Senden-Cruys liet toen het herenhuis aan het Dommerskanaal met tuin en boomgaard veilen.

Koper werd de Coevorder houthandelaar en Zuid-Afrika veteraan uit de tweede Boerenoorlog Pieter Carel Rijkers. Deze was familie van L.B.J. Dommers, die overigens in hetzelfde jaar als Van Senden was komen te overlijden. Rijkers was aannemer en had een houtstek aan de Dommersweg op de hoek met de Schoonebeekerstraat. Rijkers medekoper was

de vervener Roelof ten Kate Wzn (oomzegger van de bovengenoemde logementhouder te Lutten), die het huis al enige jaren in huur had. Ten Kate was afkomstig uit Dedemsvaart en was beherend vennoot van de Wilhelmina Veen Compagnie. Deze in 1896 te Dedemsvaart opgerichte veencompagnie bezat, behalve in Overijssel, ook veel veen aan het Stieltjeskanaal, Klazienaveen, het Duitse Schöninghsdorp en Wesuwe. Roelof ten Kate was weduwnaar van Lammina Plomp, een zuster van de bovengenoemde tramdirecteur Plomp. De tram had een halte vlak bij Ten Kate's woning. Als hij met zijn medefirmanten van de Veen Compagnie, de kwekers Bonne Ruys (kwekerij Moerheim), A.M.C. van der Elst en cand-notaris B. Meesters uit Dedemsvaart op de Duitse veenderij moest zijn, dan namen ze de fiets mee achter op de tram. Deze liep namelijk niet verder richting Duitse grens dan Klazienaveen.

De Emmer Courant

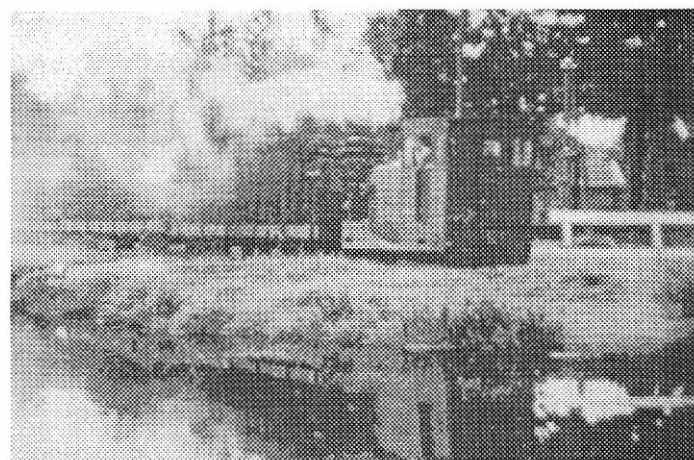
Ten Kate was ouderling van de Ned. hervormde gemeente van Nieuw Amsterdam. Daarnaast was hij voorzitter van de Vervenersbond 'Barger-Oosterveen' e.o. Hij was rond 1905 ook de initiatiefnemer voor de stichting van een hervormde evangelisatie te Barger-Oosterveen. De hiervoor door hem geschreven brochure had hij laten drukken door zijn zoon Warner ten Kate te Emmen, die daar een boekhandel en drukkerij had en tevens de Emmer Courant uitgaf. Deze Warner ten Kate was een oomzegger van de oprichter, eigenaar en hoofdredacteur van de Emmer Courant notaris mr.J.H.E. Meesters te Dedemsvaart. Laatstgenoemde was nl met een zuster van Warner ten Kates moeder getrouwd. Omstreeks 1897 had Warner ten Kate de krant en de drukkerij-uitgeverij van zijn oom overgenomen. Hij trouw-

de in die jaren met Jantje Meijering, een boerendochter uit Westenesch met veel veenbezit in Emmer Erfscheidenveen.

Maar niet alleen de weduwe Van Senden verkocht in 1909 haar bezittingen in het Amsterdamsche veld. Ook bij al haar mede-eigenaren - althans hun erfgenamen - van het Amsterdamsche Veld was dit het geval.

Griendtsveen

Zij verkochten in dat jaar gezamenlijk het gehele ca 2200 hectaren grote Amsterdamsche Veld aan de te London gevestigde turfstrooiselonderneming The Griendtsveen Moss Litter Company Ltd. Ook met deze onderneming, die aan het Dommerskanaal enkele turfstrooiselfabrieken bouwde, ging de tram-maatschappij een vervoerscontract m.b.t. de afvoer van strooiselbalen aan. Inmiddels was directeur Plomp als tramdirecteur opgevolgd door Gerrit van Asselt, die tevens de contracten met Griendtsveen had opgesteld. Een speciaal hiervoor aangelegde tramlijn verbond de turfstrooiselfabrieken met de hoofdlijn van de Tramweg maatschappij. Het ging hier om een ruim zeven kilometer lang zogenoemd raccordement dat op 11 juli 1911 werd geopend. Het betrof een afsplitsing van de lijn langs het Stieltjeskanaal

De bolstertram van de D.S.M. ca. 1930. Van de Griendtsveen fabrieken in het Amsterdamscheveld naar de laadplaats te Zwolle.

westzijde bij de inmonding van het Dommerskanaal naar de turfstrooiselfabrieken aan het Dommers-kanaal. Dit raccordement was eigendom van Griendtsveen, maar werd door de trammaatschappij geëxploiteerd met goederentrans voor het vervoer van het strooisel.

In 1916 verhuisde Ten Kate naar Bergentheim, waar zijn zoon Gerard (tot dan nog hoofdopzichter bij de Mij Griendtsveen) een betrekking als administrateur bij de N.V. Veenderij mr. I.A. van Royen had aangenomen. De Wilhelmina Veen Compagnie was toen al enige tijd geliquideerd.

Nog twee kranten

Ook werden op de zolder van huize Cruijs aan het Dommerskanaal enige tijd de kranten 'de Komeet' en later ook de 'Nieuw Amsterdammer' gedrukt door de uitgever en boekhandelaar Roelof Mande. Op die zolder stond toen een tafel met schrijfgerei, terwijl beide genoemde kranten met een handpers werden gezet. Ten Kate verkocht zijn huis aan de Schoonebeeker landbouwer en vervener Hendrik Wilms Bzn, die de woning met zijn gezin ging betrekken. Wilms had samen met zijn compagnon Johannes Smit uit Groningen een turfstrooiselfabriek bij sluis 2 aan het Stieltjeskanaal. Deze fabriek heette N.V. Turfstrooiselfabriek 'het Amsterdamsche Veld'. Deze Smit was een grote fouragehandelaar uit Zuidhorn, later te Groningen, die als strokoopman Wilms uit Schoonebeek had leren kennen. Smit had nogal grote belangen in de strokarton-industrie te Groningen. Zo was hij o.m. groot-aandeelhouder van de strokartonfabriek De Halm te Hoogkerk. Hij wilde ook graag in turfstrooisel gaan handelen. Smit was een liefhebber van de draf sport en samen met de Groningse fabri-

kant J.E.Scholten had hij een grote stal voor zijn wedstrijdpaarden. Zij deden mee aan alle koersen. Overigens beperkte J.E. Scholten zich niet enkel tot de D.S.M. Al in een vrij vroeg stadium was hij eveneens betrokken bij de Eerste Drentsche Stoomtramweg Mij. In 1903 legde zij via Zwinderen en Oosterhesselen een tramlijn aan naar Nieuw Amsterdam. Pas een aantal jaren later, in 1906, werd deze lijn verder doortrokken naar Emmen. Deze vertraging was te wijten aan het gemeentebestuur van Emmen, dat immers concurrentie vreesde voor de in die tijd eveneens aangelegde treinspoorlijn van de N.O.L.S.

Dit was dezelfde vrees waardoor, zoals we hierboven al zagen, eerder de gemeente Coevorden al was bevangen bij de verlenging van het tracé van de D.S.M van Coevorden via Dalen. De doortrekking van de baan van de E.D.S. vanaf Emmen naar Ter Apel zou ook nog weer een aantal jaren op zich laten wachten.

Quicksilver S

Een beroemd geworden renpaard van genoemde strokarton- en turfstrooisel-fabrikant Smit was Quicksilver S (mit). De paarden stonden dan ook op stal op turfstrooisel van Smit en Scholten. De turfstrooiselfabriek van het 'Concern Smit' stond aan het Stieltjeskanaal omdat daar de bolsterveenvelden van Wilms lagen. Een gedeelte van die gronden had Wilms ingebracht in de vennootschap, waarvoor hij aandelen had gekregen. Hij fungeerde tevens als bedrijfsleider van de fabriek. Zijn medeaandeelhouder Smit vertoefde meestal in Groningen of in zijn villa 'Arnicheim' te Zuidhorn. In 1918 brandde de fabriek geheel af. De productie van turfstrooisel werd toen bij de afgebrande fabriek gewoon voortgezet door

de drijvende turfstrooiselfabriek van de Nieuw Amsterdamse fa Visscher, Gorter & Heldring. Hoewel de fabriek nog weer in werking is geweest, zou Smit toch zijn meeste turfstrooiselactiviteiten in Duitsland gaan voortzetten.

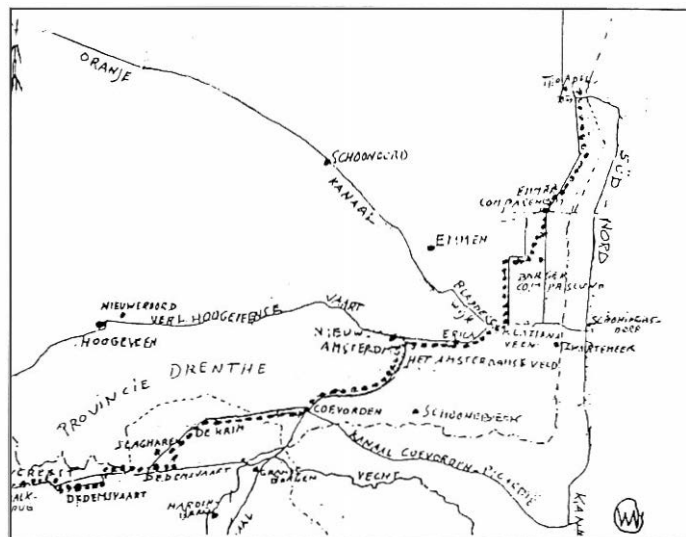
OTO

Daar nam hij namelijk te Papenburg een turfstrooiselfabriek over, die de O(ldenburger) T(O)rfwerke), afgekort O.T.O. ging heten. Deze fabriek had toebehoord aan de Dedemsvaartse vervener Bonne Berends Bzn, een neef van Warner ten Kate. Einde jaren twintig vertrok Wilms naar Hoogeveen waar hij met een margarinefabriek begon. De nieuwe eigenares werd mevr. Johanna Maria Berends. Na haar woonden er onder anderen een familie De Roode en de caféhouder en hotelier Willem Groothuis. In de loop van de jaren zijn er diverse verbouwingen aan het huis geweest. Er zat nogal wat koperwerk aan, dat er later door Groothuis is afgehaald.

Een aantal jaren geleden is het huis door de tegenwoordige eigenaar, aannemer Roelof van der Horst grondig gerestaureerd en is het uit 1894 daterende herenhuis weer in oude glorie hersteld.

Tot besluit: Een aantal bewoners van huize Cruys en hun familie speelden een belangrijke rol bij de opnemings van Zuidoost Drenthe in het net van het tramverkeer. Het unieke feit dat Zuidoost-Drenthe naast een treinspoorlijn zelfs maar liefst twee zelfstandige tramspoorlijnen rijk was heeft voor een belangrijk deel te maken gehad met de grootscheepse afvoer van de turfstrooiselbalen. Uiteraard heeft ook dit turfstrooiselvervoer in de loop van de jaren dertig de toen sterk toegenomen concurrentie van het gemotoriseerde wegtransport niet kun-

nen weerstaan. Dit ook niettegenstaande de fusie in 1935 van beide tramondernemingen.

Het interprovinciale traject van de Dedemsvaartse tram

Doordat de Dedemsvaartse Stoomtramweg Mij vanaf Coevorden tot Ter Apel de loop van de kanalen volgde leverde dit (naast de bovengenoemde) nog een andere bijzonderheid op. Hierdoor werd Zuidoost-Drenthe bijna een halve eeuw doorsneden door vier aaneengesloten verkeerswegen, te weten een waterweg, twee daarnaast gelegen straatwegen en een tramspoorweg. Naast drie spoorwegmaatschappijen was er dus hier toen al sprake van een (drie provincies verbindende !) 'vierbaansweg'. WV

Dit artikel is een uitgebreide bewerking van mijn eerder in de Tweelingdorper van oktober 2001 verschenen 'Huize Cruys'. Voor de bronnen moge ik hierbij korthedshalve verwijzen naar de desbetreffende annotaties in mijn resp. in 2000 verschenen 'Amsterdam, Nieuw-Amsterdam, New York, samenhangen en verbanden, p.125 en in 2001 verschenen 'Bumaveen, Nieuw-Amsterdam/Veenoord, geschiedenis v.h. Tweelingdorp, p. 280.

EEN DROEVIGE GEBEURTENIS.

In de Emmer Courant van 15-04-1930 staat op het 4de blad het volgende korte bericht:

"Emmererfscheidenveen: Zaterdagmorgen heeft de arbeider G.B. door verdrinking een eind aan zijn leven gemaakt. Huiselijke omstandigheden moeten hem tot deze levensmoede daad gedreven hebben."

Beseffend dat achter dit artikeltje een groot drama schuil ging ben ik in het gemeentearchief van Emmen gaan zoeken of hierover meer te vinden was.

Er zijn allerlei rapportjes en verslagen geschreven aangaande bovenstaand voorval. Hieronder volgt een opsomming der feiten.

Op 12 april 1930 werd de brigadier van de Koninklijke Marechaussee gewaarschuwd dat er bij sluis 3 in Klazienaveen een persoon uit het water gehaald was die door verdrinking zelfmoord had gepleegd. Daar aangekomen troffen ze het ontzielde lichaam van de 45 jarige G.B., welke veenarbeider was en woonde te Sluis 3 in Klazienaveen-Noord. Als getuige werd o.a. gehoord Roelof K., 42 jaar, veenarbeider wonende te Klazienaveen-Noord die

Restant sluis III te Klazienaveen-Noord in 1992
(Foto H.D.J. Krikke)

verklaarde: "dat hij om circa 6 uur vanmorgen geroepen was door de 11 jarige leerling Hendrik F. met de mededeling dat G.B. van het vonder was gesprongen. Zij hadden ongeveer een uur gezocht toen Berend K. hem vond. G.B. was toen reeds een lijk. Op den wal vond ik een briefje in zijn zakdoek liggend".

Getuige Berend K, 41 jaar, veenarbeider, wonende te Barger-Oosterveld verteld dat er op het papiertje met potlood de tekst: "nu allen wel te rustten lieffe kinderen en breng my naar myn lieffe vrouw dag" was geschreven. Op de andere zijde van het briefje stond geschreven: "Annegien 'k ga by myn on rent weg".

Deze Annegien T. is de huidige vrouw van G.B. alwaar hij onlangs mee getrouwd was. De eerste vrouw van G.B. was voor ongeveer een jaar geleden overleden. Annegien verklaart: "met de woorden "onrent" op het briefje onrecht bedoeld wordt. Zij herkent haar man en zijn handschrift.

We hadden nooit woorden met elkaar, al gedroeg hij zich de laatste tijd wel wat zonderling. Hij gaf me onlangs nog een fornuis en een wasketel. Dat zou hij niet doen als wij niet met elkander leefden zoals het behoort."

De opperwachtmeester verklaart: "dat, hoewel hij de vrouw voor het eerst zag, hij den indruk had dat zij een "manwijf" is. Ze liet geen traan en sprak opgewekt toen zij aan de wal bij het lijk van haar man stond. Op mijn vraag wie de kist moest betalen antwoordde ze lachend: "geld hebben wij niet". Terwijl het lijk onbedekt op den steenen vloer lag, liepen haar 14 kinderen daar omheen, terwijl niemand ongewoon deed".

Ook gehoord wordt een collega van G.B, Hendrik R., 52 jaar, veenarbeider te Nieuw Dordrecht: "ik werkte de laatste tijd met de

overledene. Eergister had hij nog tegen mij gezegd dat hij na het overlijden van zijn eerste vrouw, die heel goed voor hem was, zelfmoord had willen plegen. Hij heeft dat toen niet gedaan omdat er iemand in zijn woning was. Hij was de laatste tijd wat mismoedig”.

G.B. had bij zijn eerste vrouw 8 kinderen. Tot aan het overlijden van zijn eerste vrouw was het een net gezin. Na haar overlijden zag hij geen kans zich er door te slaan. Hij trouwde met de eerder genoemde Annegien T. welke 5 kinderen uit een eerdere relatie heeft. Tevens woont er een oude vader bij hen in en verzorgde zij de kinderen van een oudere broer. Dit aldus een anonieme briefschrijver uit Klazienaveen.

Naar de toestand van de kinderen wordt een onderzoek gedaan. De kinderen bleken ernstig verwaarloosd te zijn omdat hun stiefmoeder niet meer voor hen wilde zorgen. De kinderen worden verdeeld over de naaste familie van de overledene. Maar de volgende dag worden de kinderen naar Roelof K., zijn buurman, gebracht omdat de familie, mede omdat de kinderen sterk vervuild zijn en vol ongedierte zitten, niet voor hen kon zorgen. Nader onderzoek van de kinderen leerde dat ze allen luizen en neten in hun haren hadden die plekken zo groot als een handvlakte hadden kaal-gevreten, de huid vervuild was en zij zweringen en korsten hadden.

Eén zoon had een breuk en droeg al langen tijd een rijwielband over zijn schouder en tussen zijn benen. De band was ter plaatsen van de breuk opgevuld. Genoemde jongen verrichtte veenwerk, waarbij hij beladen kruiwagens verplaatste. Eén van de dochters had geen onderkleding aan.

Annegien T, 42 jaar, wonende te Klazienaveen-Noord wordt wederom gehoord. Zij verklaard zelf vijf kinderen uit haar eerste huwelijk te hebben en niets te voelen voor de 8 kinderen van

haar 2de man. Daarbij moest ze ook de kost verdienen. Zij moest de kinderen van haar 2de man wel verwaarlozen omdat ze er niet naar behoren voor kon zorgen. Het liefst zag ze dat de 8 kinderen haar werden afgenomen. Ze heeft de kinderen niet weggezonden maar die zijn uit haar zelf weggegaan. Ze bekent dat ze de kinderen niet naar behoren heeft verzorgd maar voegt daar aan toe dat ze ook niet anders kon.

Annegien T. wordt omschreven als een forse vrouw en het best te omschrijven is als een feeks. Het komt de brigadier voor dat de overledene uit een veel netter huis was dan zijn 2de vrouw, dat overledene dit in stilte heeft verdragen en tenslotte niet opgewassen was tegen het “manwijn” en zich heeft verdrongen.

De kinderen werden allen onderzocht door dokter van Horssen. Zij worden uiteindelijk bij diverse gezinnen ondergebracht totdat de voogdijraad uitspraak gedaan heeft.

En zo wordt een klein berichtje in de krant, mede door wat toevallige archief vondsten, een stuk geschiedenis waarbij mij de rillingen over het lijf liepen.

Gerard Waasdorp

NB.

Gelet op de privacy heb ik de achternamen van de betrokkenen alleen aangeduid met de beginletter

Bron:

- Emmer Courant van genoemde datum
- Zaalbergarchief gemeente Emmen, doos AZ 43-mapje 184.274.

DE OOST- EN ZUID-OOSTGRENS VAN ONZE PROVINCIE.

Bloedige twisten zijn aan de vaststelling vooraf gegaan.

De venen en de moerassen zijn – leest men in Picardi's Antiquiteiten “niet van menschenhanden gemaect, maar door de straffende handt Gods verordineert, tot eene plaegh van die menschen die in de oude tijden hier te Lande gewoont hebben en tot een waarschouwing van ons, als hare nakomelingen”. Inderdaad, het uitgebreide hoogveen, het Boertanger moeras, dat vroeger in het Noorden tot den Dollart reikte en ten Westen van Coevorden haar voortzetting vond in de venen van Zuid-Drenthe, gaf een treurig eenvormigen indruk en was voor den niet ingewijden en geroutineerden reiziger ontoegankelijk.

Het Landschap Drenthe was in de vorige eeuwen, op enkele punten na, door een gordel van moerassen omsloten, zoodanig, dat de overlevering het zelfs tot een eiland maakte. Deze gordel vormde met enkele riviertjes de natuurlijke grens van de Provincie, op een wijze, die in ons land zijn weerga niet heeft.

Bezien we thans de kaart van Drenthe, dan is de grens in die gebieden zuiver, als met een liniaal getrokken, De geschiedenis hiervan is merkwaardig.

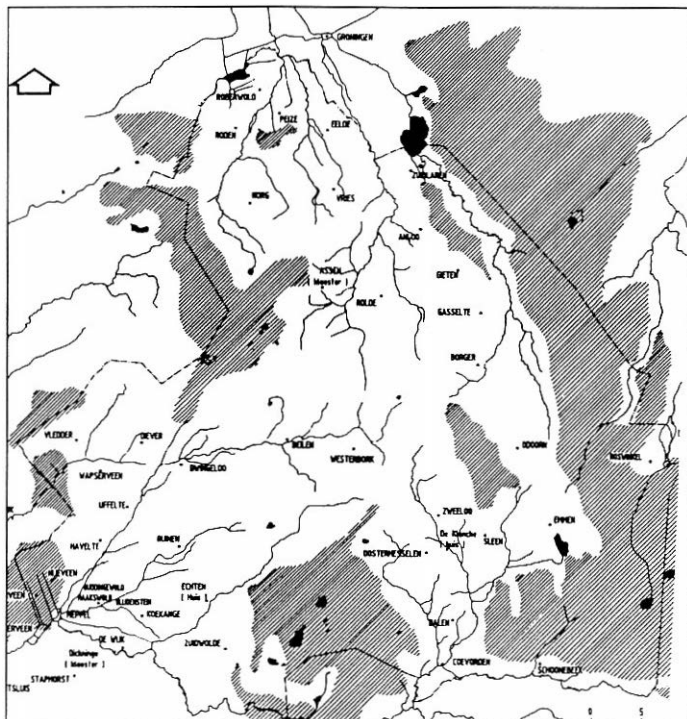
Ruim drie eeuwen geleden waren de hoogveen moerassen voor de gemeenschap waardelooze gebieden, die alleen uit strategisch oogpunt enig nut hadden. Niemand bekommerde er zich over, of enige honderden bunders aan deze of gene behoorden.

De grens was niet zuiver getrokken en van zelfsprekend niet, want zolang een grensstrook geen bepaalde economische waarde heeft,

komt het er weinig van op aan, of de “grub” nauwkeurig bepaald is.

Eerst dan, wanneer het bezit van zoo'n strook waarde blijkt te hebben worden oude overeenkomsten en verdragen opgediept om zijn rechten te laten gelden, met het natuurlijke gevolg van eindeloze processen en bloedige veten. Zoo is het ook gegaan op en om de grenzen van Drenthe.

Toen de bewoners aan weerszijden de waarde van die hoogveenen en den ondergrond leerden beseffen en de begeerte naar geld en goed hen steeds dieper het veen in dreef, leidde dit tot onderlingen strijd, soms zóó hevig, dat er formeele veldslagen werden geleverd. Langzamerhand vestigden de bewoners van weerszijden zich in het veen of op den van den turf bevrijde dalgrond en zoo hangt de geschiedenis der veenkoloniën, die door de venen rondom Drenthe ontstonden, ten nauwste samen met de vaststelling van de grenslijnen.

in de rechter bovenhoek loopt als een diagonaal de Semslinie. Uit: G.A. Coert, Stromen en schutten, vaarten en voordren.

De geschiedenis hiervan kan geacht worden te beginnen bij de kerkhervorming. Toen deze in het Noorden was ingevoerd en de kloostergoederen, waaronder groote stukken hoogveen, werden geconfisceerd, de toeneming der bevolking geleidelijk de behoefte aan brandstof deed gevoelen, begonnen de groote moerasen de aandacht te trekken.

Vooruitstrevende personen (Friezen, Hollanders en stedelingen uit Groningen) namen het initiatief en stelselmatig werd de aanvang gemaakt met het ontginnen der uitgestrekte hoogveen-gebieden. Te beginnen in het jaar 1599 werd het groote hoogveen moeras tusschen Westerwolde en Drenthe op twee plaatsen, (langs de Pekel-Aa en vanuit Hoogezand) aangestoken.

Met deze ontginningen en om de geschillen over eigendomsrecht, die zich bij herhaling voordeden was het noodig geworden, dat de Stad en Ommelanden met het landschap Drenthe een overeenkomst troffen voor het vaststellen van een grenslijn door dit gebied.

In 1615 gaf Stadhouder Willem Lodewijk aan den landmeter Jan Sems opdracht deze grenslijn vast te stellen. Met den Martinitoren te Groningen als uitgangspunt voor de richting, trok hij een rechte lijn van Wolfsbergen, bij het Zuidlaarder meer, naar het Kasteel Ter Haar bij Ter Apel. Langs deze lijn werd een greppel of "grub" als grenslijn gedolven.

Na deze uitbakening begon het geharrewar eerst goed.

Verschillende punten in het Ter Apelsche werden van weerszijden bestreden, zonder dat men tot een resultaat kwam.

Baldadigheden bleven tijdens de disputen niet uit. De Veenhuizers (bij Onstwedde) "molesteerden in 1616 het Buiner vee "door hetselve te jagen en er honden op los te hitsen, sodat 5

koeien bezweken". De Valthers klaagden, dat de Onstwedders hun gras afgemaaid en weggevoerd hadden. Er werd op aangedrongen om gewapende tusschen-komst, maar de meerderheid van de Drentsche Ridderschap, in vergadering bijeen, besloot den Valthers te raden het hooi zelf terug te halen. In 1629 werd door Drost en Gedeputeerden van Drenthe een klacht behandeld der Onstwerders, dat op instigatie van den schultus van Emmen, hun "scheigrup" was dicht gegooid, zoodat hun markscheidinge was verdonkeremaand.

In 1644 werd eindelijk een overeenstemming bereikt. Van de Drentbeek, een der betwiste punten, werd een lijn getrokken Tusschen Zandberg en Braamberg, rakende aan de Semslinie en van hieruit rechtaan op den Munnikedijk in een punt $\frac{2}{3}$ van den afstand tusschen de Ruiten A en de Mussel A, van de eerste uitgemeten. Hiermede werd het klooster Ter Apel aan Groningen toegewezen.

Aan het Noordelijke deel van de Semslinie bleven de geschillen ook niet uit. De veenontginningen in 't Karspel Sappemeer, Zuidbroek en in 't Zuidlaarderveen waren hiervan de oorzaak. In 1637 kregen eenige Friesche veenboeren, die een kanaal van Hoogezand uit zuidwaarts groeven, het aan de stok met Jan Oldenziel te Zuidlaren, die beweerde, eigenaar te zijn van al het veen tusschen Zuidlaren en Muntendam.

In 1647 werd een kanaal gegraven van uit het kanaal van Hoogezand en Sappemeer (Winschoterdiep) naar het zuiden. Hier was Adriaan Geerts Wildervanck de ziel der vervening. Ook hij kreeg spoedig met Oldenziel en de zijnen te kwaad. Eerst volgde het eene proces de andere, daarna werden pogingen aangewend om naam en crediet van Wildervanck zoo ongunstig mogelijk voor te stellen.

Oldenziel wist zelfs te bewerken, dat de Staten-Generaal den invoer van turf in Holland en Brabant, waarheen de Groninger brandstof vooral moest worden vervoerd, te verbieden. Wanneer Wildervanck niet zelf de belangen der Groninger Koloniën in den Haag had bepleit en alzoo de wet voorkwam, zou dit voor de opkomende koloniën van zeer funesten aard geweest zijn. Naarmate de stichter van Wildervanck zuidwaarts met afgravingen vorderden verplaatste zich ook de tegenstand der Drenthenaren en nam in hevigheid toe, toen het Oosterdiep de Semslinie naderde. Op een inspectie in de venen werd Wildervanck tenslotte overmeesterd, over de Semslinie gesleept en naar Rolde vervoerd, waar hij drie weken lang in den toren opgesloten bleef.

Tot nog grooter verbittering gaf de Semslinie in de Bonner-, Gieter- en Anner venen aanleiding en niet geheel ten onrechte. In deze marken was nl. een groote uitgestrektheid veen van het oude landschap door die Semslinie aan Groningen gekomen. Dat de Drenthen hierover weinig te spreken waren is begrijpelijk, hoewel de houding tegenover de persoon Wildervanck daarmee niet goed te praten was. Het kwam zelfs tot formeele gevechten en dat van 21 Aug. 1654 is door een dichter uit die tijden bezongen.

Greppels werden dichtgeworpen en groote hoopen turf vernield. Heel Oostermoer nam er aan deel; ieder huis had twee weerbare mannen geleverd. Daartegenover waren tweehonderd man van Wildervanck, met musketten gewapend, in een ogenblik bijeen; hun was voor iederen gevangen Drenth een rijksdaalder toegezegd, voor een schultus of een officier een rozenobel en voor de aanvoeders vijftwintig gulden. Op zooveel tegenstand hadden de Drenthenaren niet gerekend en weldra kozen ze het hazenpad met 't achterlaten van

een hopman en een zestal boeren, die echter ondanks de premies grootmoedig werden vrijgelaten. Overigens liep de strijd zonder bloedvergieten af.

Van weerszijde besepte men intusschen, dat het zoo niet langer ging, en dat het noodig was een bevredigende oplossing te vinden.

Erg vlot ging het hiermede niet en de kwestie werd op een zeer lange baan geschoven.

Onderwijl vonden aan weerszijden ontvoeringen van personen plaats en werden andere baldadigheden gepleegd.

Aan 't initiatief van Lamberthus Grevelink, de ontwerper van het Annerveensche kanaal, gelukte het in 1800 tenslotte een eerste accoord te treffen. Hij wist door te zetten dat de kwestie van den turfafvoer door de oostermoerschevaart en de groninger wateren met bekwaamen spoed in behandeling genomen werd. Daarbij kwamen vanzelfsprekend de oude geschillen over de Semslinie weer ter sprake. Het duurde echter nog 15 jaar, voordat definitief met een vaste regeling begonnen werd.

Bij Koninklijk besluit werd in 1815 het verlangen van Z.M. Willem 1 kenbaar gemaakt om tot het bijleggen van de geschillen tusschen Drenthe en Groningen over de grenzen te geraken. In hetzelfde jaar volgde het Kon. Besluit, waarbij een kaart werd overgelegd, waarop de aanbevolen grenslijn was aangeduid. Den 5 den April 1817 volgde het Kon. Besluit (Koningsraai), waarbij art. 4 de eigendom der zestien roeden, beoosten de Semslinie te beginnen bij de Jagtveensloot, aan de Drenthsche veengenooten werd verzekerd. Verder werd de grens bepaald van de barkelasloot in rechte lijn op Drentbeek, zooals die vroeger door de Onstwedders was aangegeven. Van hier werd ze getrokken op de

scheiding tusschen Onstwedde en Vlagtwedde (waar thans de R.K.kerk van Zandberg staat) en vandaar op den oostkant van den Schaaps- of Zandberg. Van dit punt werd gerooid op den Munnikedijk tusschen Ruiten-A en Mussel-A op 1/3 van de Mussel-A uitgemeten. Zoo kwam eindelijk de tegenwoordige staat van zaken voor den dag, waarbij de Semslinie gehandhaafd was tot Barkela-sloot en de Koningsraai gevolgd werd bezuiden deze sloot tot den Munnikedijk. Tevens was de afvaart door monden op de Stadskanalen verzekerd en daarmee de ontginning van de Drentsche marken van Annerveen tot Weerdigeveen. De dam bij Bareveld bleef echter tot 1870 gehandhaafd.

(Slot in het volgende nummer).

Gerard Kolker

*Uit: Provinciale Drentsche en
Asser Courant van 3 jan. 1933.*

Een middagje Museum

Mijn vrouw en ik hebben al jarenlang de gewoonte om zo ééns dag per 2 maanden een dag naar Meppen en Lingen te gaan. We doen dit om er even uit te zijn, een kopje koffie te drinken, wat te eten, te winkelen, enz.

In Meppen zijn we een paar keer in het historisch museum geweest, maar in Lingen nog nooit. Vaak hebben we voor de deur gestaan maar altijd meenden we door tijdgebrek niet naar binnen te kunnen gaan.

Tot op een keer, het regende, we toch naar binnen gegaan zijn. De entree is 1 euro, de ontvangst zeer vriendelijk en het museum is gehuisvest in een heel modern gebouw met een heel oud koetshuis ernaast.

Er is veel te zien over de historie van deze

streek, die ook weer verwant is aan onze eigen historie, die van ZO-Drenthe. We hebben heel gezellig met de twee dames, die op dat moment het museum beheerden, koffie gedronken en gepraat.

Er is veel te zien, je kunt alles vragen en voor die ene euro doe je weer veel kennis op en waan je je in een heel andere wereld. Ook kun je er een prospectus krijgen voor een rondwandeling door Lingen. In deze prospectus staan veel oude gebouwen aangegeven en kun je al wandelend de historie bekijken van een stad met een rijk verleden.

Bovenstaande is zomaar een suggestie voor een middagje uit.

Adres: Emslandmuseum, Burgstraße 28 b
in Lingen.

Open: dinsdag t/m zondag van 14:30-17:30
uur.

F.ten Hoor

Emslandmuseum Lingen
-ein ganzes Haus voller Originale-

BOEKBESPREKINGEN

In het afgelopen jaar verscheen een groot aantal boeken over (onderdelen van) de geschiedenis van Zuidoost-Drenthe. Hieronder zullen een aantal er van worden besproken.

G. de Leeuw, *Rondom de Heerenhof*,

Historische atlas van Emmen, een stad vol dorpen in het jaar 2000

In haar voorwoord zei wethouder J. Hoogland-Foppen dat 'deze beschrijving van de erfenis van Emmen ons wel aan het denken zet...', de slopershamer ligt op de loer'. Al eerder was, zoals bekend, in de Kroniek van april 2000 van de hand van de auteur een themanummer over een aantal monumenten in de gemeente Emmen verschenen. Dit was te beschouwen als een voorzet op het momentele monumentale uitgave die nu voor me ligt. In het boek staan zo'n driehonderd objecten beschreven. Hiervan blijken 183 objecten voor de status van gemeentelijk monument in aanmerking te kunnen komen. De beschrijving en/of inventarisatie betreft niet enkel de bouwaard en architectuur. Ook komt bij veel objecten de bewoningsgeschiedenis aan de orde. Bij dit alles is voortgebouwd op de beschrijvingen die al eerder waren samengesteld naar aanleiding van de plaatsing op de rijksmonumentenlijst. Dit geldt ook voor de panden die voorkomen op de zogenoemde Monumenten Inventarisatie Projectlijst. De overige beschrijvingen van panden zijn tot stand gekomen door onder meer 'oculair inspectie' (ogenschouw) van de auteur zelf. Vaak waren het spontane impressies/reflecties van de schrijver, die redengevend waren om alleen een bepaald aspect van het te beschrijven object te verwoorden. Soms geeft een foto een zo duidelijk beeld dat een beschrijving in feite overbodig was. Ook trok bijvoorbeeld eens een stenen mozaïek alleen de aandacht. Deze werd dan los van zijn

omgeving als zelfstandig object in ogenschouw genomen. Zo'n mozaïek heet ook wel een 'marquette', maar ik zocht ook vergeefs in het op blz 277 van het boek opgenomen lijstje 'jargon' naar deze term. Het zij de auteur niet euvel te duiden.

Overigens heeft de schrijver er naar gestreefd zo volledig mogelijk te zijn. Dit blijkt ook hieruit dat hij naast het bestaande borstbeeld van Mr Van Haersma Buma ook reeds verdwenen monumenten, zoals het borstbeeld van de heer Emmens en de Haddersbank heeft afgebeeld. Omdat er maar liefst enkele tientallen kerkelijke gebouwen worden beschreven werd daarbij meteen ook stukje geschiedenis van de kerkelijke ontwikkelingen 'meegenomen'. 'De reden hiervan is beide onderwerpen o.i. onvoldoende in de geschiedenisboeken van Emmen aan bod komen', zo citeer ik de schr. op p. 284. Met dit laatste werd tevens een lacune opgevuld. Het citaat doelt vooral op het omvangrijke in 1989 verschenen boek 'Geschiedenis van Emmen en Zuidoost Drenthe', waarin dit voor Zuidoost Drenthe niet onbelangrijke onderdeel van de geschiedenis m.i. geheel ten onrechte nagenoeg geheel is doodgezwegen. Hiermee heeft Ger de Leeuw - overigens destijds zelf redactielid van gemeld boek - een en ander gelukkig weer weten recht te zetten. Tekst en illustraties vormen een evenwichtig geheel, waardoor het een prachtig boek is geworden. Alleen vraag ik me waarom alleen de oude Saksische boerderijen van Schoonebeek in kleurenrendruk zijn weergegeven en niet b.v. die te Zuidbargoen en Weerdinge.

Tenslotte: Bij de op een van de blanco beginpagina's na het titelblad afgebeelde gedenksteen met de ingegraveerde letters: Eben Haezer I Samuel 7 Vers 12 had m.i. nog kunnen worden verwezen naar de op p. 139 beschreven gedenksteen (waarvan bovengenoemde afb. n.m.m. een fragment is) in de gereformeerde kerk te Klazienaveen. Doch dit laatste nog ter completering.

W.V.

De Drentse tijd van Vincent van Gogh.

De Drentse tijd van de kunstschilder Vincent van Gogh (september 1883-december 1883) gold steeds als een relatief onderbelichte periode uit zijn leven. Al van 1959 dateerde het boek van dr Edo Tralbaut, Vincent van Gogh in Drenthe, dat lange tijd als het standaardwerk over deze tijd van Van Gogh door het leven ging. Het had echter een beperkte oplage, terwijl het al tientallen jaren niet meer verkrijgbaar is in de boekhandel. Het zou meer dan veertig jaar duren voordat deze nieuwe omvangrijke studie over dit onderwerp het licht zou zien. Het was namelijk gebleken dat de door Tralbaut eerder toegepaste werkwijze tot veel verkeerde vaststellingen van feiten en conclusies had geleid. Deze werd namelijk vooral gekenmerkt door mondelinge interviews met tijdgenoten, die zeiden Van Gogh nog te hebben gekend. Het gevolg hiervan waren nogal wat vage en vaak niet of slecht verifieerbare herinneringen, die op hun beurt weer leidden tot een onzuivere beeldvorming. De schrijvers Van der Sluis en Dijk hebben zich bij hun studie gebaseerd op breedvoerig en diepgaand bronnenonderzoek. Hieronder vielen ook Van Goghs uitvoerige brieven die hij vanuit Nieuw Amsterdam/-Veenoord naar zijn broer te Parijs schreef. Ook is het gebied op grond van de historisch geografische inzichten geheel onder de loep genomen. Bij dit alles zijn veel nieuwe opmerkelijke feiten over deze onderbelichte periode aan het licht gekomen. In de diverse hoofdstukken wordt Van Gogh als het ware op de voet gevolgd bij zijn vele voettochten door Hoogeveen en omgeving, alsmede die in en rond Nieuw-Amsterdam/Veenoord. Hierbij wordt uitvoerig stilgestaan bij de verschillende tekeningen, schetsen en schilderijen die hij op

de desbetreffende plekken heeft gemaakt. Juist door hun bovenvermelde specifieke benaderingswijzen hebben de schrijvers exact de plaatsen kunnen vaststellen waar de beginnende kunstenaar zijn inspiratie heeft opgedaan en de bewaard gebleven werken heeft gemaakt. Maar ook de achtergronden en de levensomstandigheden van de mensen die hij in Zuidoost Drenthe heeft ontmoet zoals de logementhouders Hartsuiker en Scholte worden beschreven. De echte kenner wil weten wat Van Gogh in die 86 dagen die hij in Drenthe doorbracht heeft gedaan. Hij wordt in dit boek op zijn werken bediend. Dit nieuwe standaardwerk vergroot de kennis over de Drentse periode van Van Gogh en de invloed die de Drentse periode op zijn verdere leven had. Het maakt duidelijk waarom Drenthe de plek was waar zijn beslissing om kunstenaar te worden vaste vorm heeft gekregen. Het boek is rijk geïllustreerd, waarvan vele afbeeldingen in kleurendruk. Uitgeverij Boon, Groningen.

W.V.

Genealogie Snippe 1693 - 2000

Veel mensen zullen bindingen hebben met deze in dit boek opgenomen en in de Noord-Nederlandse hoogveengebieden wijd vertakte familie. Na het doornemen van deze kilo's zware meer dan duizend bladzijden dikke 'pil' kreeg ik het gevoel deze familie eigenlijk nog niet te 'kennen'. Met alle respect voor de werklust van de schrijvers, veel meer dan een verzameling genealogische lijsten/tabellen is het boek niet. Je mag toch aannemen dat de Snippes meer hebben gedaan dan alleen maar geboren worden, trouwen en overlijden. Goed, van de meesten wordt als beroep dat van arbeider opgegeven. Maar ook dit komt me wat te statisch voor. Je blijft toch niet je hele leven wat je bent op je trouwdag, het leven is toch meer een ontwikkeling ?. Bovendien wat heet arbeider ? Waarschijnlijk zijn ook veel meewerkende boerenzoons onder de Snippes onder eerstgemelde beroep begrepen. En dan heb je een interpretatieprobleem, zoals we aan het slot hiervan zullen zien. Ook de aangetrouwde bakker Jan Beuker uit Erica is niet z'n hele leven bakker gebleven. In ieder geval is me bekend dat hij kort na zijn trouwen kastelein werd en nog wat later was hij eigenaar van enkele hotels. Hieronder ook het bekende etablissement te Nieuw Amsterdam/Veenoord waar Vincent van Gogh verbleef. Dit soort interessante informatie wordt in dit boek gemist. Ook geen woord over de drie vroeg 19e eeuwse Snippe wijken bij Hollandscheveld. Naar wie zouden die zijn genoemd, wat waren/deden zij ? Geen woord over de activiteiten van bekende W. Snippe te Smilde, die in 1834 zijn schuur aan de bijeenkomsten van de chr. afgescheiden 'separatisten' o.l.v. Ds de Cock ten gebruike afstond. Wie was de in Steenbergens's 'Clapper

der Calckoens' opgevoerde dienstbode Elsie Snippe uit 1672 te Hoogeveen? Associatief werkt de op de omslag afgebeelde houtsnip. De familie ontleent dan haar naam aan een vogels-oort, zou je denken. Helaas moest ik lezen dat die afbeelding slechts een 'aardigheidje' was van de omslagtekenaar. Waar komt de naam Snippe dan wel vandaan?

Mij dunkt - waarom zijn de schrijvers daar toch zelf niet opgekomen - dat de naam te maken zou kunnen hebben met de in de 17 e eeuw bestaande boerderij 'de Snip(pen)' o.i.d. nabij Hoogeveen. Als daar de oorsprong van de naam zou liggen, waren die eerste Snippes dan boeren of arbeiders of allebeide ? Nader onderzoek lijkt me gewenst. Wellicht biedt dit ruimte voor een extra deel, de familie lijkt me daar interessant genoeg voor.

W.V.

Genealogisch onderzoek naar het geslacht Van Os.

Opnieuw verscheen, kort na het verschijnen van het boek over de familie Bladder, van de hand van het bestuurslid van onze vereniging Gerard Kolker een nieuw boek. De beschreven familie is, zoals de naam al zegt - oorspronkelijk afkomstig uit Oss. Via plaatsing in een kolonie van Weldadigheid (Fredriksoord) kwam de familie in de veenderijen aan de Dedemsvaart terecht. Nog weer later, kort na 1863, verscheen de familie in de Zuidoost Drentse venen bij Erica. Het aardige van dit boek is wel dat daarin hun hebbelijk- en onhebbelijkheden onverbloemd worden weergegeven. Hierdoor gaan veel personen uit deze genealogie voor de lezer leven. Een en ander dient wel te worden gezien tegen de in die dagen te Erica heersende wat armelijke achtergrond. Een dergelijk boek kan dan ook niet zonder anecdotes. Een ervan wil ik u niet onthouden. Zekere Gerrit van Os uit Erica was actief in de Katholieke Arbeidersbeweging (KAB) en tevens een van haar propagandisten. Op een keer kwam de socialistische voorman Brommert naar Erica om daar een toespraak te houden tot de veenarbeiders. Gerrit ging toen ook naar deze 'meeting'. Toen Brommert, staande op een ton, wilde beginnen de veenarbeiders toe te spreken zette Gerrit het Wilhelmus in. Omdat er overwegend katholieken naar de meeting waren gekomen hield Brommert het daar na enige tijd voor gezien. Een ander lid van de familie Jans van Os werkte met zijn vader voor de eerste wereldoorlog in een veenderij in Duitsland te Papenburg. Ze hadden samen één fiets en om op tijd op hun werk aan te komen vertrokken ze reeds op zondagmiddag. De een nam de fiets en zette die na ongeveer een half uur fietsen over zand- en veenwe-

gen, op een vooraf afgesproken plek en liep vervolgens verder. De andere pakte de fiets en fietste verder. Zo ging dat om en om. Ook is er nabij Erica een wijk naar een Van Os vernoemd. Het betreft hier het nabij de Strengdijk gelegen zogenoemde Kobuswiekie. In het boek valt te lezen dat het hier om Jacobus Hubertus van Os (1831-1893) zou gaan.

Volgens de familieoverlevering was het een leven vol armoede, ziekte en ontbering. Hij werkte bij het wijkgraven met blote voeten in de wijk en moest hij bij vorst met die blote voeten het ijslaagje kapot trappen. (aan dit soort tafereelen zouden de diverse zogenoemde 'bloedwijken' aan hun naam kunnen zijn gekomen, W.V.). Als hij ziek was werd hij door de autoriteiten (zowel kerkelijke als burgerlijke) van het kastje naar de muur gestuurd voor een uitkering. Allemaal toestanden die we ons tegenwoordig niet meer voor kunnen stellen. Juist de weergave van ook dit soort dingen maakt zo'n boek belangrijk. Het zijn niet zo maar verhalen. De schrijver heeft veel feiten ontleend dan wel getoetst aan archiefmateriaal. Dat geeft ze kracht van authenticiteit. Het boek telt 168 blz en is verkrijgbaar bij de auteur, Havenstr. 87, Erica.

W.V.

HENNY MOES EN COBI DE JONGE,

ENGEL IN HET HOOGVEEN.

De hoofdpersoon in dit boek is een bijzondere vrouw, de legendarische zuster Maria ter Engelen. Deze in de volksmond 'Zuster Engel' genoemde missiezuster kwam in 1931 naar het toen nieuw gebouwde klooster in het Amsterdamsche Veld. Later ging het daar Nieuw Schoonebeeker Veld heten en nu al weer tientallen jaren draagt dit dorp de naam Weiteveen. Bitter armoede heerste daar in die tijd en woningtoestanden om van te rillen, waar veel turfgraversgezinnen toen nog in tochtige en vochtige huisjes woonden. De problemen op het gebied van de gezondheidszorg en de hygiëne waren groot. Zr Engel heeft samen met haar medezusters, de witte zusters Franciscanessen, haar zegenrijke werk onder de mensen daar onder vaak uitermate moeilijke omstandigheden moeten verrichten. Grote afstanden moesten langs in de winter vaak onbegaanbare wegen en paden worden afgelegd. Aanvankelijk ging dat lopend en later in een aan hen ter beschikking gestelde jeep. Ook werd wel de hulp van de zuster ingeroepen voor zieke dieren. Dit was bij voorbeeld het geval bij een ziek ruim 400 pond wegend varken. Het herstelde snel na een door de zuster toegediende penicillinekuur. Hiermee had zij de winterslacht voor een arm twaalf kinderen tellend gezin gered. Zr Engel en haar collega's maakten daar voor hedendaagse begrippen onvoorstelbare toestanden mee. In het boek komen veel van die problemen die de zusters daar hielpen oplossen uitvoerig aan de orde. O.a. door een interview met zr Engel zelf. Naast veel verhalen komen ook veel anekdotes in het boek voor. Het is een ode aan Zr Engel en alle andere zusters te Weiteveen, die daar vanuit hun klooster veel hebben betekend voor

de mensen daar en in de omgeving. Het boek kost Euro 13,60 en de opbrengst is bestemd voor het Don Bosco Children Fund. W.V.

Van Joop Wevers ontvingen wij het volgende gedicht:

DIT WAS VOORHEEN, DE OUDE TIJD VAN VROEGER

Waar is toch de tijd gebleven
Het harde veenarbeidersleven
Als de klok vijf uur in de morgen sloeg
Werd niet gevraagd, is dat te vroeg
Toen was het een gewooneheid
Men was er op voorbereid
De broodtrommel en de thee in de tuit
Zin of geen zin, je moest er maar uit
Het was en bleef maar werken in het veen
van vroeg tot laat
Tot dat de zon weer onder gaat

